

K vídeňským jednáním

Zajištění evropské bezpečnosti je dnes jedním z nejdůležitějších problémů mezinárodní politiky. Výjimečný význam střední Evropy je dán i historickou zkušeností. Právě tam vznikla ohniska dvou světových válek, v nichž zahynulo na 65 milionů lidí. Jde o strategicky důležitý prostor. Jakýkoli vojenský konflikt se z něj může rozšířit a přivést svět ke třetí světové válce. Ve střední Evropě je soustředěn hlavní bojový potenciál NATO a Varšavské smlouvy. To je přímým důsledkem politiky studené války, kterou rozpoutaly po druhé světové válce vůči socialistickým zemím nejdříve vláda USA, později všechny státy NATO. Dosažení přibližné rovnováhy sil mezi NATO a Varšavskou smlouvou, ztráta jaderného monopolu USA a světová politika zemí socialistického společenství vytvořily až v sedmdesátých letech podmínky pro jednání o politickém uvolnění situace v Evropě. Z iniciativy socialistických zemí byla v roce 1973 zahájena vídeňská jednání o snížení vojenských potenciálů obou stran ve střední Evropě. Probíhají za podmínek ostrého střetnutí protichůdných zájmů, přístupů a koncepcí.

Zatímco státy Severoatlantického paktu usilují o dosažení jednostranných strategických výhod prosazením podstatného snížení pozemních vojsk Varšavské smlouvy, především sovětských, o vyjmutí ze snížení či omezení jaderné výzbroje a bundeswehru, cílem států Varšavské

smlouvy je efektivní snížení vojsk obou stran, všech přímých účastníků jednání, při zachování přibližné dosavadní parity bojových potenciálů obou aliancí v prostoru střední Evropy.

Rozhodnutí Rady NATO, přijatá v letech 1979–80 k rozsáhlé modernizaci a dalšímu zbrojení jak v jaderné, tak konvenční technice, posílení amerických vojsk ve střední Evropě o dalších 25 000 osob, odmítnutí ratifikace smlouvy SALT-2 americkým senátem, přijetí nové jaderné strategie vládou USA o možnosti vedení lokální nukleární války, pokusy o všeobecnou hospodářskou diskriminaci socialistických zemí, spolu s podporou všech protisocialistických a protisovětských sil západními státy vymezují podmínky, za kterých probíhala vídeňská jednání v posledních letech. Skutečnost, že neztratila svou perspektivu a že došlo k jistému sblížení pozic obou stran, můžeme přičíst výhradně iniciativě a kompromisním přístupům socialistických zemí.

Proti novému kolu horečného zbrojení, které státy NATO v posledních letech roztačejí, staví socialistické státy alternativu vojenského uvolnění v celé Evropě, vyloučení síly z mezinárodních vztahů, nerozšiřování dosavadních aliancí, zamezení vývoje a výroby dalších účinných zbraní, alternativu, která odpovídá životním zájmům národů. Na vídeňských jednáních přišly s dalšími iniciativami, usilovaly o dosažení dohody o 1. etapě snížení vojsk

a v určitých směrech vyšly vstříc požadavkům, které kladly státy NATO. Sovětský svaz dokonce přikročil k jednostrannému snížení svých pozemních vojsk v NDR o 20 000 osob a 1000 tanků, které dokončil k 1. 8. 1980.

Pozice států NATO na vídeňských jednáních se naopak v posledních dvou letech měnila nikoli směrem k dosažení dohody, ale směrem k prohloubení rozporů a zdůraznění nepřijatelných požadavků NATO vůči socialistickým státům. V prosinci 1979 dokonce předložily návrh, jehož realizace by znamenala pro státy Varšavské smlouvy podstatné snížení sovětských vojsk, spojené s jejich omezením, bez záruk, že proces snížení bude pokračovat druhou etapou, která se týká západoevropských spojenců USA v NATO. Návrh prakticky odmítá i nezvyšování početních stavů vojsk těchto spojenců v období mezi etapami a v mnohem směru znamená krok zpět, směrem k výchozí nepřijatelné pozici NATO. Vytýčil současně další brzdu pokroku vídeňských jednání tím, že předpokládá přijetí komplexu kontrolních opatření, nepřijatelných pro socialistické státy. Zdá se, že inspekce na území ČSSR, PLR a NDR a kontrola činnosti svazků na jejich území a též na rozsáhlé části území SSSR by měly podle západních představ zaměnit proces vlastního snížení vojenských potenciálů ve střední Evropě.

Problém tohoto komplexu opatření, rovněž tak umělé vytvoření problémů početních stavů vojsk Varšavské smlouvy ve střední Evropě, spolu se záměrně zveličovaným významem geografické situace, to jsou ve Vídni dosud hlavní záminky, které údajně západním státům brání přijmout princip paritního snížení vojenských potenciálů.

O konstruktivním přístupu socialistických zemí k vídeňským jednáním svědčí jejich ústupky a iniciativy v posledních letech. V červnu 1978 přistoupily na západní požadavky snížení pouze pozemních vojsk, a to ve dvou etapách. V 1. etapě mají být snížena sovětská a americká pozemní vojska v poměru 2 : 1, sovětská vojska budou snížena po divizích.

Socialistické státy oprávněně požadovaly v tomto návrhu snížení amerických vojsk po brigádách, omezení vojenského letectva každé strany na úroveň 200 000 osob, zmrazení početních stavů vojsk ostatních přímých účastníků jednání mezi 1. a 2. etapou snížení vojsk, a též jejich závazky ke snížení svých vojsk ve 2. etapě proporcionálně svým potenciálům v rámci aliancí.

Kromě toho v zájmu sblížení pozic obou stran ustoupily socialistické státy již v červnu 1979 od požadavku konkrétních závazků ke snížení vojsk ve 2. etapě a souhlasily s tím, aby objemy snížení vojsk ve 2. etapě byly stanoveny v rámci aliancí mimo dohodu o 1. etapě snížení.

Západní státy nedaly na tyto a další iniciativy socialistických zemí dodnes konstruktivní odpověď. Naopak stupňovaly své úsilí ke zúžení předmětu vídeňských jednání na problém početních stavů a kontrolních (tzv. přidružených) opatření. Nevyšly s žádnou iniciativou, aby napomohly řešení sporných otázek. Odmítly přistoupit k rozpracování dohody o 1. etapě snížení vojsk, během kterého by bylo možné sporné otázky dořešit, odmítly též přistoupit k řešení koncepčních otázek snížení vojsk na základě oficiálních údajů o početních stavech vojsk Varšavské smlouvy, které byly ve Vídni předloženy k 1. 1. 1976 a z iniciativy socialistických zemí znovu k 1. 1. 1980.

Vzhledem k tomu, že problém tzv. disproporce v početních stavech vojsk uměle vytvořil štáb NATO, socialistické státy požadují od západních států vysvětlení metody výpočtu jejich přehnaných odhadů. Diskuse o početních stavech vojsk, která probíhala ve Vídni od roku 1976, ukázala celou řadu sporných kategorií personálu, rozdílnost přístupů obou stran při aplikaci definice ozbrojených sil, pozemních vojsk, vojenského letectva, záměrnost při stanovení západních odhadů početních stavů vojsk Varšavské smlouvy směrem k jejich nadhodnocení. Západní státy však odmítají jakékoli korektury těchto odhadů.

Další umělé vytvořenou překážkou pokroku vídeňských jednání je západní návrh komplexu tzv. přidružených opatření, která mají být součástí dohody o 1. etapě snížení vojsk. V souvislosti s těmito opatřeními nemohou však např. socialistické státy souhlasit s návrhem západních států na inspekci na jejich územích, s rozšířením aplikace přidružených opatření i na území Sovětského svazu a s povinným pozváním pozorovatelů druhé strany na veškerou činnost svazků Varšavské smlouvy mimo posádky. Socialistické státy trpělivě vysvětlovaly, chápou význam přidružených opatření, souhlasí s jejich zahrnutím do dohody o 1. etapě snížení vojsk, uvedly však, která z navrhovaných opatření jsou pro ně nepřijatelná.

V průběhu dalšího kola vídeňských jednání delegace socialistických zemí vyjádřily souhlas s dalším konstruktivním

projednáváním komplexu přidružených opatření, vyzvaly západní státy, aby pečlivě zvážily jejich argumenty o nepřijatelnosti některých západních požadavků a aby vyšly vstříc socialistickým zemím svými kompromisními kroky. Socialistické státy mohou v 1. dohodě o snížení vojsk ve střední Evropě souhlasit s aplikací těchto přidružených opatření v daném prostoru:

1. Vzájemná notifikace o zahájení a ukončení snížení vojsk na základě Dohody o 1. etapě snížení, spojená s výměnou seznamů snížených útvarů a jednotek a jejich početních stavů.

2. Zřízení omezeného počtu dočasných kontrolních stanovišť pro sledování snížení vojsk.

3. Výměna informací. Při podpisu dohody o 1. etapě by si obě strany vyměnily údaje o početních stavech svých vojsk bez udávání organizačních struktur. Tato výměna by byla později periodicky opakována. Při uzavření dohody by též byly vzájemně vyměněny seznamy snižovaných útvarů a jednotek. Analogicky by se postupovalo při uzavření dohody o druhé etapě snížení.

4. Vytvoření kontrolního orgánu, který bude sledovat a vyhodnocovat plnění dohody o snížení vojsk. Pro kontrolu budou použity výhradně národní technické prostředky obou stran, v soulase s uznávanými zásadami mezinárodního práva. Činnost těchto prostředků nebude druhá strana rušit.

5. Hlášení přesunů pozemních vojsk uvnitř prostoru snížení. Budou hlášeny přesuny pozemních vojsk, přesahující 20 000 osob, měsíc před realizací přesunu. Současně by byla předávána informace o upřesnění charakteru přesunu a přesunovaných útvarů.

6. Hlášení přesunu pozemních vojsk do prostoru snížení a z prostoru snížení, s udáním početních stavů přesunovaných vojsk, cílů přesunů a dalších informací o zahájení a ukončení přesunu.

7. Hlášení velkých vojenských cvičení pozemních vojsk, počínaje 20 000 osob, pokud jde o prostory mimo běžně používané vojenské výcvikové prostory, spolu s informací o upřesnění účastníků a charakteru cvičení. Socialistické státy nesouhlasí s tím, aby byla smluvně stanovena povinnost zvát na všechna taková cvičení pozorovatele druhé strany. Mohou však být každoročně pozváni na omezený počet cvičení nebo přesunů vojsk.

8. Omezení rozsahu vojenských cvičení úrovní 40–50 tisíc osob.

Socialistické státy navrhly v průběhu poslední etapy vídeňských jednání uskutečnit postupně srovnání pozic obou stran a přikročit k práci na textu dohody o 1. etapě snížení vojsk a výzbroje. Západní státy souhlasily pouze se srovnáním pozic.

Zásadní rozpory jsou zejména v otázkách závazků států – přímých účastníků o snížení svých vojsk ve druhé etapě, které socialistické státy požadují v dohodě o 1. etapě. Bez nich není možné dosáhnout záruk k realizaci 2. etapy. Západní státy odmítají zatím princip úměrnosti objemu snížení vojsk jednotlivých přímých účastníků ve 2. etapě jejich podílu, který mají jejich vojska v rámci aliance. Odmítají snížení výzbroje, omezení počtu útvarů po snížení, zmrazení početních stavů svých vojsk pro období mezi etapami snížení, omezení celkové početní stavby vojenského letectva hranicí 200 000 osob na každé straně.

Socialistické státy i v nadcházející 23. etapě vídeňských jednání setrvávají na své konstruktivní pozici, přispívají vlastní iniciativou k zachování perspektiv vojenského uvolnění ve střední Evropě. Budou nadále usilovat o dosažení dohody o 1. etapě snížení vojsk, k níž poslední návrhy socialistických zemí vytvořily dobrou základnu. Přestože trvá napětí v mezinárodních vztazích, setrvávají na závěrech, které učinily státy Varšavské smlouvy o tom, že vojenské uvolnění Evropy je objektivní nutností a že další průtahy ve vídeňských jednáních není možné připouštět.